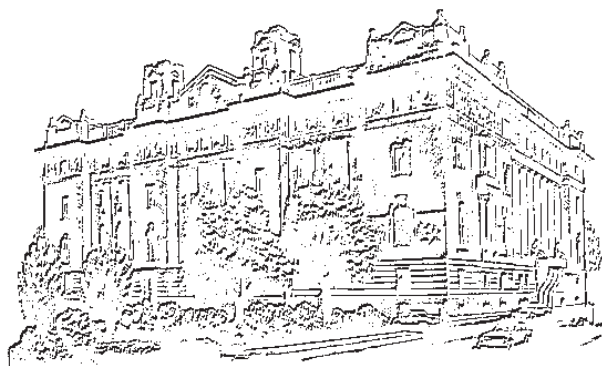

Mi a VIBER?

(Valósídejű Bruttó Elszámolási Rendszer)

Budapest, 1999

Mi a VIBER?

Budapest, 1999

Készítette: a Magyar Nemzeti Bank Pénzforgalmi önálló osztálya
Vezető: Prágay István
Kiadja: a Magyar Nemzeti Bank Titkársága
1850 Budapest, V., Szabadság tér 8–9.
Kiadásért felel: Dr. Kajdi József
Terjesztés: Molnár Miklós
Telefon: 312–4484
Internet: <http://www.mnb.hu>

Tartalomjegyzék

Általános áttekintés	5
A VIBER bevezetésének célja	7
A VIBER tagjai és szolgáltatásának igénybevevői	10
A VIBER felépítése	11
A VIBER működése	12
A VIBER továbbfejlesztése	15

Általános áttekintés

A Valósídejű Bruttó Elszámolási Rendszer (mozaikszóval: VIBER) az MNB által kialakított és üzemeltetett új belföldi fizetési rendszer. A VIBER bevezetése az országos fizetési és elszámolási rendszer átfogó fejlesztésének fontos állomása. A VIBER 1999. szeptember 3-án kezdi meg működését. A rendszer bevezetése több lépcsőben történik, 2000 második felében már a bankok ügyfelei is kérhetik átutalási megbízásaik VIBER-ben történő teljesítését.

Az 1999 szeptemberétől már két – egymást kiegészítő – bankközi elszámolásforgalmat lebonyolító rendszer fog működni hazánkban. 1994 óta üzemel a Bankközi Klíringrendszer (korábbi neve: Bankközi Zsírórendszer). Ez folyamatosan fejlődik, és a jövőben is fontos szerepet fog játszani a fizetési forgalom lebonyolításában. A zsírórendszert a Giro Elszámolásforgalmi Rt. (kereskedelmi bankok és az MNB tulajdonában álló társaság) üzemelteti.

A Valósídejű Bruttó Elszámolási Rendszer megvalósítása nem előzmény nélküli, az MNB számlavezetési szolgáltatásának továbbfejlesztésével jön létre. Az MNB számlatulajdonosai részére az elmúlt években ugyanis fontos pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújtott. Az MNB rendszerében lebonyolított forgalom volumene viszonylag szerény, de értéke a zsíróforgalommal közel megegyezik. Az MNB-számlákon lebonyolított egy tranzakció átlagos értéke megközelíti a félmilliárd forintot. Az MNB az elmúlt években korszerűsítette számlavezetési rendszerét, de ezt a

számlatulajdonosok kevésbé vehették észre, a megbízások benyújtásának papíralapú módszere, illetve az utólagos számlakivonat-küldési rend ugyanis nem változott meg.

Évek óta megfogalmazott elvárás, hogy a Jegybank is térjen át az *elektronikus banki szolgáltatásra*. A VIBER-tagok számára ez a kérdés a rendszer bevezetésével lényegében megoldódik.

A VIBER és a Bankközi Klíringrendszer harmonikusan kiegészítik egymást. A VIBER a kis számban előforduló, de egyenként nagy értékű átutalások teljesítésére szolgál. A Bankközi Klíringrendszer pedig az egyenként kisösszegű kereskedelmi és magáncélú fizetési megbízások nagy tömegének elszámolására szakosodik. A két elszámolási rendszer működési mechanizmusa különböző. Mindkét rendszerben az elszámolt fizetési megbízások nyomán keletkező banki követelések és tartozások végső kiegyenlítésére a jegybanknál vezetett számlákon kerül sor. A VIBER-ben tételesen, tranzakciónként és azonnal megtörténik a kiegyenlítés, a zsírórendszerben összevontan, utólag, naponta egy alkalommal kerül sor erre a műveletre.

A VIBER úgynevezett valós időben működő rendszer, ami azt jelenti, hogy a beérkező megbízásokat azonnal, másodperceken, de legfeljebb perceken belül teljesíti úgy, hogy az átutaló VIBER-tag jegybanknál vezetett elszámolási számláját megterheli, a fogadó tag elszámolási számláját pedig jóváírja. A megbízások teljesítésére egyenként, egymás után, folyamatosan kerül sor, az érintett tagok egyidejű értesítése mellett. A VIBER számlavezetési rendszere automatizált, azaz a megbízások teljesítéséhez nincs szükség emberi beavatkozásra.

A fizetési megbízások teljesítése a tagok elszámolási számláján történik, a teljesített megbízások véglegesek és visszavonhatatlanok. A jogosult azonnal ér-

tesül a pénz beérkezéséről, és a jóváírt összeg felett azonnal szabadon rendelkezhet, ezáltal a napi fizetési forgalom teljes összege sokszorosan meghaladhatja a rendszerben lévő pénzállomány értékét.

A Valósídejű Bruttó Elszámolási Rendszer megteremtése az EU-csatlakozás szempontjából is fontos tény. Minden EU-tagország rendelkezik valósidejű bruttó elszámolási rendszerrel, és az újonnan belépőktől is elvárják, hogy ebből a szempontból maguk is felkészültek legyenek. Az EU monetáris uniójában résztvevő tagországok valósidejű bruttó elszámolási rendszereit (ezeket az angol Real Time Gross Settlement elnevezésből kiindulva RTGS-ként rövidítik) összekötötték, és egységes hálózatként üzemeltetik TARGET néven. Az MNB technikai értelemben felkészült arra, hogy a VIBER-t a TARGET-be bekapcsolja.

A VIBER bevezetésének célja

A jegybank az országos fizetési és elszámolási rendszer fejlesztése során kettős célt tűzött ki:

- erősíteni kívánja a fizetési forgalom kritikus pontját képező bankközi elszámolási forgalom biztonságát;
- folyamatosan javítani akarja működésének hatékonyságát.

A hitelkockázatot, ami a fizetési rendszerek biztonságát leginkább fenyegeti, már az MNB könyvelési rendszeréből sikerült kiiktatni, mivel a számlavezető rendszerben és a VIBER-ben egyaránt tételes fedezetvizsgálat mellett teljesülnek a megbízások. A fedezetvizsgálati elv a likviditási kockázatot is jelentősen csökkenti, az azonban egyetlen fizetési rendszerből sem

küszöbölhető ki. A fedezetvizsgálattal működő bruttó elszámolási rendszerekben a likviditási kockázat, mint a *körbetartozás kockázata* jelentkezik. Körbetartozás alakul ki, ha a megbízások a résztvevők alacsony likviditása (számlafedezete) miatt nem teljesülnek. A bankrendszer mindig az adott körülmények között lehetséges legalacsonyabb jegybanki számlapénz-állomány tartásában érdekelt, ezért szükséges, hogy olyan eszközökkel rendelkezzen, amik a fizetési forgalom biztonságos lebonyolítását és a hatékony likviditásgazdálkodást összeegyeztethetővé teszik.

A hatékony likviditásgazdálkodást a rendszer alábbi jellemzői segítik elő:

- azonnali jelzés a megbízások teljesüléséről;
- a sorban álló megbízások központi nyilvántartása;
- a számlatulajdonos lehetősége prioritások meghatározására és saját sorának átrendezésére;
- a számlatulajdonos javára szóló, sorban álló fizetések lekérdezése;
- körbetartozás automatikus feloldása;
- napközbeni jegybanki hitellehetőség értékpár-fedezet mellett;
- meghosszabbított nyitvatartási idő.

A hitel- és likviditási kockázatok mellett kiemelt figyelmet érdemel a *működési kockázat* is, azaz az ügyletmenet megszakadásának, megnehezülésének kockázata. Ebből a szempontból a rendszer központi komponense a VIBER számlavezető rendszere, valamint a résztvevők közötti kapcsolatot biztosító távadatátviteli hálózat érdemel különös figyelmet. A VIBER számlavezető tartalékrendszere folyamato-

san működik, a rendszer leállása esetén a tartalékrendszer rövid időn belül át tudja venni funkcióit anélkül, hogy üzenetek elvesznének, vagy „megsérülnének”. A rendszer tagjai közöttikommunikációt a S.W.I.F.T. (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications s.c.) távadatátviteli hálózata biztosítja. A S.W.I.F.T.-et világszerte több ezer bank használja, nagy megbízhatóságú, kipróbált hálózat. A VIBER számlavezető rendszert, valamint a S.W.I.F.T.-hálózatot is felkészítették a 2000. január elsején bekövetkező dátumváltás megfelelő kezelésére.

Jelenleg nincs lehetőség arra, hogy két bank ügyfelek között úgy kerüljön sor átutalásra, hogy tárgynapon a jóváírás is megtörténjen a fogadó fél számláján. Az ügyfél megbízások bevezetésével a VIBER ezt lehetővé fogja tenni.

Ez a szolgáltatás csökkentheti a banki pénzügyi közvetítés költségét, valamint az ügyfelek kockázatkezelésé számára is hatékony eszközt fog biztosítani. Különösen fontos az azonos napi átutalás lehetősége a pénz- és tőke piacok számára. Az azonos napi átutalás csökkenti a partner kockázatát, ezáltal segíti az üzleti forgalom növekedését, és javítja az áru- és a pénzügyi piacok működésének *hatékonyágát*.

A VIBER az értékpapír-piaci ügyletek *tőke kockázatának* csökkentését is elősegíti a VIBER és a KELER (Központi Elszámolóház és Értéktár Rt.) valósidejű, bruttó elven működő értékpapír-számlavezetési rendszerei között létesülő összeköttetés révén. Az ún. DVP (szállítás fizetés ellenében) elszámolásra megkötött értékpapír ügyletek pénzügyi teljesítésére csak az értékpapír-oldali fedezet megléte esetén kerülhet sor. A VIBER bevezetésével ezt a szolgáltatást a rendszer tagjai folyamatosan vehetik igénybe, ami lehetővé teszi az értékpapírok tárgynapon történő többszöri forgatását.

A VIBER tagjai és szolgáltatásának igénybevevői

A VIBER tagjai hitelintézetek, a Magyar Államkincstár, valamint a KELER Rt. és az MNB.

Egy hitelintézet lehet a VIBER közvetlen vagy közvetett (levelező) tagja. Azok a hitelintézetek, amelyek pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására jogosultak (ide nem értve a szövetkezeti hitelintézeteket), a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény szerint kötelesek az országos elszámolásforgalom lebonyolítását végző átutalási rendszerhez közvetlenül csatlakozni, tehát a VIBER és a Bankközi Klíringrendszer közvetlen tagjává válni. Azok a hitelintézetek, amelyek nem kötelesek a VIBER tagjává válni, a VIBER-hez közvetetten is csatlakozhatnak, akár az MNB ügyfelei, akár a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Rt.-nél vezetnek számlát.

A Magyar Államkincstár üzemviteli szempontból kvázi banknak tekinthető, és mint ilyen részt vesz a rendszerben.

A KELER a rendszer kiemelt jelentőségű tagja. Egyrészt a bankokhoz hasonló szerepet is betölt (befektetési szolgáltatók pénzsámla-vezetője), másrészt értékpapír-elszámolóházként kezeli a napközi jegybanki hitel fedezeteként szolgáló értékpapírokat, valamint lebonyolítja a fizetést és az értékpapír szállítását egybekapcsoló (DVP) értékpapír-műveletek értékpapír-oldali elszámolását.

Az MNB nemcsak felhasználóként vesz részt, hanem működteti és szabályozza a VIBER-t, ennek keretében vezeti a többi tag elszámolási számláját.

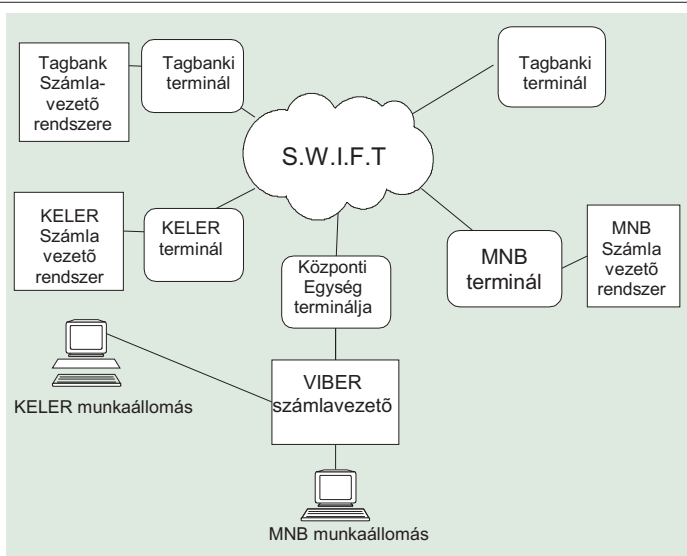
A VIBER szolgáltatásának használói kezdetben csak a VIBER közvetlen és közvetett tagjai lesznek. A bankok ügyfelei 2000 második felétől élvezhetik a szolgáltatás előnyeit, azaz ettől kezdve válik általa-

nosan lehetségessé, hogy tárgynapon tárgynapi teljesítésű megbízásokat adjanak számlavezető bankjuknak.

A VIBER felépítése

A VIBER lelke a központi VIBER számlavezető rendszer, amely a Magyar Nemzeti Banknál működik. A résztvevők S.W.I.F.T logikai terminálon keresztül küldik el egymásnak az azonnali teljesítésű fizetési megbízásaikat. A megbízások továbbítására a S.W.I.F.T. úgynevezett Y-copy (Y-típusú üzenetáramlás) szolgáltatását használják a résztvevők. Ez azt jelenti, hogy az üzenetek nem jutnak el közvetlenül a jogosulthoz, hanem azokat a S.W.I.F.T. megállítja, tárolja és az üzenet kivonatát fedezetvizsgálat, illetve a jegybanki számlákon való teljesítés érdekében a VIBER központi számlavezető rendszerének továbbítja. A rendszert üzemeltető jegybank nem láthatja a teljes üzenetet, pl. azt, hogy miért és milyen ügyfelek nevében történik a tranzakció, hanem csak az érintett bankokat és az összeget ismeri. Ha a VIBER központi számlavezető rendszere válaszüzennettel igazolja a bankok számlái közötti teljesítést, a S.W.I.F.T.-rendszer továbbítja a jogosult számára a megbízást.

Az MNB-ben elhelyezett speciális munkaállomásokon lehetséges a S.W.I.F.T.-hálózat igénybevétele nélkül közvetlenül is tranzakciókat rögzíteni. A jegybank bizonyos műveleteket kizárólag a munkaállomásokon kezdeményez, melyek alkalmasak a rendszer monitorozására is. A KELER – különleges szerepénél fogva – olyan korlátozott funkcionalitású monitorral rendelkezik, melyen keresztül az általa benyújtott értékpapírügyletek forintoldali teljesítését tudja nyomon kísérni.

A VIBER működése

A VIBER-en keresztül a tagok csak átutalási megbízásokat kezdeményezhetnek. Ezek lehetnek tárgynapon esedékesek, illetve előre értéknapozott, azaz később teljesítendő megbízások. A fizetési forgalomban szokásos beszedési megbízások, csekkek, hitellevelek feldolgozására továbbra is a zsírórendszerben kerül sor. Kivételes eljárás szerint történnek a jegybankkal kapcsolatos egyes tranzakciók, például készpénzfelvétel, hitelfolyósítás vagy betételhelyezés, ezen esetekben ugyanis továbbra is papíron kell a megbízást benyújtani. Az MNB munkatársai végzik el a rögzítést, a további lépések azonban már ugyanúgy automatizáltak, mint minden más esetben. Egyes műveleteket az MNB továbbra is számlavezetési rendszerében könyvel a VIBER nyitása előtt, illetve zárása után (pl. jegybankkal kötött devizaügyletek, hitellejáratok, lejáró betétek, zárlati elszámolások stb.).

A tőzsdén kívüli (OTC) értékpapírügyletek teljesítési rendje is sajátos. Az ilyen ügyletben részes VIBER-tagoknak vagy KELER-ügyleteknek (befektetési vállalkozások) a KELER által kihelyezett információs termináljukon (KID) kell a kötjegy adatait rögzíteniük. Innentől kezdve több teendőjük nincs, az egyeztetett kötjegyek alapján a KELER kezdeményezi a fizetés teljesítését a VIBER-ben. Ha az egyik partner a KELER ügyfele, akkor a pénzoldali teljesítésben a KELER áll szemben a VIBER-taggal. Az értékpapírügyletnek mind az értékpapír-, mind a pénzoldali teljesítésére valós időben, automatizáltan és bruttó módon kerül sor.

Részteljesítés a VIBER-rendszerben nincs, a fedezetlen megbízásokat a rendszer sorba állítja. A rendszer csak a nap végén sorban maradt megbízásokat törli. A sorban álló megbízások automatikusan teljesülnek, ha megfelelő összegű jóváírás érkezik, vagy a rendszertag a limitjét megemelteti. Ezek hiányában a résztvevő maga is megkönnyítheti a megbízások teljesülését saját sorának átrendezésével, amire két módszer kínálkozik: a megbízások visszavonása és új sorrendben történő benyújtása, vagy a sorban álló megbízás prioritáskódjának megváltoztatása.

Amennyiben több résztvevő áll sorban, és a rendszer körbetartozás kialakulását érzékeli, automatikus sorlebontási mechanizmus lép életbe. Ez nem jár a sorok átrendezésével, valamint nem eredményezi a folyamat végén valamely résztvevő számlájának fedezetlenségét sem.

A hitelintézetek a KELER-nél az MNB javára zároltathatnak olyan értékpapírokat, amelyeket az MNB repóműveletekre elfogad. A limit a zárolt értékpapírok összegével egyezik meg. A limit a VIBER nyitvatartási ideje alatt bármikor igényelhető, megemelhető vagy csökkenthető. A csökkentési lehetőség csak az igénybe nem vett részre vonatkozik. Az a

rendszer tag, aki a zsírórendszerben történő fizetések elszámolásának fedezetére limitet igényelt, napnyitáskor már rendelkezik limittel. A limit növelését és csökkentését egyaránt a KELER-nél kell kezdeményezni. Amennyiben a VIBER tagbank számlájának egyenlege a nap végén tartozást mutat, úgy az MNB – külön hitel/kölcsönszerződés megkötése nélkül – az értékpapír fedezete mellett egy napra hitelt nyújt.

A VIBER tagja folyamatosan képes nyomon követni aktuális számlapozícióját. A számlája terhére és javára teljesített megbízásokról éppúgy üzenetet kap, mint arról, hogy sorban áll vagy sora megszűnt, illetve limitje csökken vagy pedig növekszik. Ezek az információk alkalmasak arra, hogy a résztvevő saját pozícióját maga is meghatározhassa. A lekérdezések a tag által nyilvántartott és a rendszerben lévő tényleges, autentikus pozíció összehasonlítását, valamint olyan egyéb információ megszerzését biztosítják, amiről a rendszer automatikusan nem küld üzenetet.

A résztvevőnek lehetősége van lekérdezni számlája tényleges forgalmát, a számláján sorban álló megbízásokat, a számlája javára elindított, de – partnerei sorban állása miatt – még nem teljesített jóváírásokat, aktuális hitelkeretét.

Mindezen túl a VIBER-tagok a S.W.I.F.T.-rendszeren keresztül naponta számlakivonatot is kapnak teljes VIBER-forgalmukról.

A VIBER bevezetésével az MNB nyitva tartása egy órával meghosszabbodik. Ez a módosítás némileg több időt biztosít a fizetési forgalom lebonyolításához.

A VIBER-tagok számára a tranzakciók ára több komponensből tevődik össze. A S.W.I.F.T. által meghatározott üzenetküldési díjat kell fizetni a megbízások, az értesítések és a lekérdezések után. Az MNB 1200 Ft-os tranzakciódíjat számít fel a sikeres tranzakciók után a terhelendő számla tulajdonosának terhére. A díjpolitika alapvető célja, hogy a tranzakciós díjak-

ből megtérüljenek a jegybanknak a rendszer létrehozatalával és üzemeltetésével kapcsolatos költségei.

A VIBER továbbfejlesztése

A VIBER fejlesztése az üzembehelyezéssel nem zárulhat le. A rendszer indulása inkább egy folyamat kezdete, mint vége.

A rendszer indulásakor a tagoknak már készülniük kell az ügyfélmegbízások 2000-ben történő bevezetésére. A központi számlavezető rendszeren az ügyfélmegbízások bevezetése miatt nem szükséges módosításokat végrehajtani.

Még nem dőlt el az úgynevezett monitorozási lehetőség bevezetésének időpontja, amit azonban az MNB a nem túl távoli jövőben megvalósítani tervez. A rendszerek összeköttetéséből adódó behatolási kockázat kezelésére kell a jegybanknak megfelelő megoldást találnia ahhoz, hogy a tagokhoz valósidejű monitort helyezhessen ki, amelyen azok számlapozíciójuk alakulását folyamatosan nyomon kísérhetik majd.

Előre látható, hogy a VIBER üzemidejét fokozatosan meg kell hosszabbítani a jövőben. Ezt a lépést elsősorban a pénz- és tőkepiacok működése diktálja. Ahhoz, hogy a különböző rendszerek összekapcsolásából adódó tőkekockázat-csökkentési lehetőségeket maximálisan ki lehessen használni, minél hosszabb nyitvatartási idő kívánatos. A VIBER üzemidejének kiterjesztése során hasznos mérce lehet a TARGET nyitva tartása (jelenleg reggel 7-től délután 6-ig).

A VIBER euróelszámolásra való áttérését, valamint a TARGET-rendszerbe történő integrálásának időpontját Magyarország EU és monetáris uniós csatlakozása határozza meg.